

Kapitola 1.

Prelúdiá mladosti

Narodenie druhého potomka v máji roku 1717 očakával cisár Svätej ríše rímskej národa nemeckého Karol VI. (1685 – 1740) s veľkými nádejami. V novembri 1716 totiž zomrel jeho polročný prvorodený syn Leopold a habsburská monarchia bola opäť bez následníka trónu. Karlov zosnulý brat a predchodca, cisár Jozef I. (1678 – 1711), po sebe zanechal len dve dcéry a po smrti malého Leopolda Habsburgovcom znovu hrozilo, že ich rod vymrie po meči. Ale Karol VI. mal len tridsaťjeden rokov a šanca, že sa mu narodí nový mužský dedič, stále pretrvávala.

Uvedomelý cisár však nehodlal nič ponechať na náhodu a už v roku 1713 – ešte predtým ako splodil svojho prvého potomka – prezieravo vydal nový nástupnícky poriadok, ktorý menil doteraz platné ustanovenie o následníctve v habsburskom rode. Pôvodné následnícke práva boli v habsburskej monarchii dedičné a pre-

chádzali vždy z otca na najstaršieho syna podľa zásad primogenitúry (prvorodenosti).

Rok vydania nových zásad zrejme nebol náhodný. Vtedy totiž habsburskú monarchiu zasiahla morová epidémia, ktorá sa citeľne dotkla aj Prahy, kde tejto hroznej chorobe podľahla šestina obyvateľov. Cisára možné následky tejto epidémie vydesili, a preto

okamžite začal riešiť otázku nástupníctva. Napadlo mu, že aj on by mohol nečakane skončiť a rakúska monarchia, ktorá bola doteraz bez mužských potomkov, by sa vzhľadom na fakt, že ženy z habsburského rodu žiadne nástupnícke práva nemali, stala korisťou iných panovníkov.

Z tohto dôvodu nový nástupnícky poriadok Karola VI. , ktorý vošiel do dejín pod názvom Pragmatická sankcia, pôvodné ustanovenia o nástupníctve podstatným spôsobom menil a rozširoval. Podľa tejto novely sa dedičské práva Habsburgovcov mali do budúcnosti týkať aj ženských potomkov, kde opäť platil princíp primogenitúry.

Cisár Svätej ríše rímskej národa nemeckého Karol VI. v novom dokumente o nástupníctve, zvanom Pragmatická sankcia, umožnil tak aj ženským potomkom Habsburgovcov nástup na rakúsky trón. Bez toho, aby to tušil, predurčil tak svoju neskoršie narodenú dcéru Máriu Teréziu vládnuť nad rakúskou monarchiou.

Karol VI. povolal svojich ministrov aj členov tajnej rady, ktorá bola najvyšším poradným orgánom panovníka, a oznámil im svoju vôľu.

V prípade jeho smrti bez mužských potomkov mali byť všetky dedičské nároky prenesené v priamej vladárskej línii na jeho manželské dcéry, v druhej línii potom na dcéry jeho zosnulého brata Jozefa I. a v tretej línii na dcéry jeho otca Leopolda I. – teda Karolove sestry –, a to vždy na najstaršiu z nich.

Tieto ustanovenia však boli platné len pre rakúsku monarchiu, pretože nástupnícky poriadok cisárov Svätej ríše rímskej národa nemeckého z dedičských práv ženy striktné vylučoval a v nemeckej ríši nebola žiadna vôľa ho meniť. Titul a trón rímsko-nemeckých panovníkov nebol navyše dedičný a voľba rímsko-nemeckých kráľov a cisárov podliehala iným pravidlám (voľbe ríšskymi kurfirstami) bez ohľadu na to, že Habsburgovci boli vládcami Svätej ríše rímskej národa nemeckého nepretržite už od roku 1440.

Neskorším presadením pragmatickej sankcie sledoval Karol VI. jediný cieľ – zaistiť do budúca vladárske postavenie Habsburgovcov v dedičných krajinách a zachovať celistvosť a nedeliteľnosť rakúskej monarchie, ktorej jadro tvorili rakúske krajiny, České kráľovstvo a Uhorsko. Vydanie pragmatickej sankcie ešte v čase, keď bol Karol VI. bezdetný, svedčí o tom, že išlo z jeho strany len o preventívne opatrenie, ktoré s budúcou panovníčkou Máriou Teréziou nemalo vôbec nič spoločné.

Stavovské snemy jednotlivých krajín habsburskej monarchie nový nástupnícky poriadok počas rokov 1720 – 1722 prijali bez problémov, pretože mimoriadny význam získala pragmatická sankcia až vtedy, keď začínalo byť jasné, že sa Karol VI. mužského potomka už nedočká.

Cisárovo očakávanie, že sa mu v máji roku 1717 narodí nový dedič habsburského trónu, sa totiž nesplnilo. Namiesto syna prišlo na svet dievča, ktoré dostalo meno Mária Terézia.

Sklamanie z narodenia dcéry čoskoro pominulo, pretože Karolova manželka Alžbeta Kristína Brunšvicko-Wolfenbüttel-ská (1691 – 1750) po necelom roku opäť otehotnela. V septembri roku 1718 sa však narodila ďalšia dcéra Mária Anna (1718 – 1744).

Na ďalšieho potomka musel Karol VI. čakať dlhých šesť rokov. Jeho žena mala vyše tridsať rokov, keď v roku 1724 porodila dievčatko Máriu Amáliu. Tá sa dospelosti nedočkala. Zomrela iba v šiestich rokoch.

Cisárovnú veľmi trápilo, že rodí samé dcéry, a robila všetko pre to, aby znovu otehotnela. Ale všetko to úsilie bolo márne, napriek tomu, že podstupovala najrozličnejšie liečebné kúry, ktoré jej mali pomôcť. Na radu akéhosi šarlatána určitý čas dokonca pila i mnoho vína, až hrozilo nebezpečenstvo, že sa z nej stane notorická alkoholička.

Po smrti najmladšej dcéry Márie Amálie sa cisárovná v roku 1732 rozhodla situáciu radikálne riešiť. Lekári jej odporučili pobyť v Karlových Varoch, pretože mali podozrenie, že jej po štvrtom

Letné sídlo Habsburgovcov Schönbrunn sa neskôr stalo obľúbeným miestom pobytu Márie Terézie, ktorá pokračovala v jeho dostavbách a výzdobách interiéru.

pôrode hrozí trvalá neplodnosť. Avšak ani kúpeľná liečba nepomohla a Alžbeta Kristína do požehnaného stavu už neprišla.

Mária Terézia medzitým vyrástla v krásnu pätnásťročnú modrookú dievčinu s veľkými zlatými lokňami a súmernou postavou a stala sa ozdobou viedenského dvora. Ovládala latinčinu, obtojne aj francúzštinu, taliančinu a španielčinu. Nemecky hovorila zvláštnym viedenským dialektom, aj keď trochu zaostávala v gramatike. Prejavovala muzikálny talent, hudba a tanec boli dôležitými súčasťami jej výuky a tieto dva umelecké odbory po celý život preferovala. Obdivovala tiež taliansku operu i divadlo a sama vedela veľmi obtojne spievať.

Rovnako náboženstvo hralo pri jej výchove dôležitú úlohu, pretože byť dobrou a zbožnou kresťankou sa na viedenskom dvore považovalo za samozrejmé. Výučbou boli poverení jezuiti, ktorých silný cirkevný rád (Tovarišstvo Ježišovo) bol v tej dobe považovaný za dôležitú oporu trónu i rakúskej ríše. Jezuiti učili

Máriu Teréziu nielen základy teológie, ale i latinskú históriu. Od nich sa naučila uctievať mariánsky kult a k Panne Márii sa v ťažkých chvíľach vo svojich modlitbách uchýľovala po celý zvyšok života.

Jezuitská výchova sa u nej prejavovala aj inak. Napriek tomu, že jej matka bola pôvodne protestantka, ktorá však pred svadbou konvertovala na katolicizmus, Karol VI. bol voči inovercom dosť intolerantný.

V roku 1717 vydal patent, kde prikazoval tvrdé a nekompromisné prenasledovanie všetkých osôb nekatolíckeho kresťanského vierovyznania. Tresty voči nekatolíkom, ktorí by slúžili zakázané omše, cisár ešte viac zostril nariadením z roku 1725. Previnilcom najprv hrozili galeje, potom nútené vyhnanstvo a odsúdenec, ktorý by sa snáď z exilu do habsburskej monarchie vrátil, mal byť automaticky potrestaný na hrdle. Za prechovávanie kacírskych spisov hrozilo nekatolíkom zbičovanie a dlhé žalárovanie, protestantským kazateľom ťažký žalár alebo trest smrti. Ak by vo väzení zomreli, mali byť ich telá zahrabané pod najbližšou šibenicou.

Aj Mária Terézia pociťovala k vyznávačom nekatolíckej viery odpor, aj keď s pribúdajúcim vekom tieto nezmieriteľné postoje predsa len zrevidovala. Snáď k tomu prispel aj vplyv jej syna a spoluvládara Jozefa II., otázky viery nikdy nepreceňoval, mal zmysel pre náboženskú toleranciu a vo svojom konaní sa riadil predovšetkým racionálnymi pohnútkami.

Keď mala Mária Terézia jedenásť rokov, stala sa jej guvernankou grófka Mária Karolína Fuchsová (1681 – 1754), na ktorú sa

mladá princezná veľmi naviazala. Grófka svoju zverenkyňu učila španielsku dvorskú etiketu aj niektoré cudzie jazyky a bola jej dlhoročnou pomocníčkou a radkyňou.

Karol VI. od svojich dcér dodržiavanie španielskej etikety striktné vyžadoval. Začiatkom 18. storočia bol totiž španielskym kráľom, aj keď sa po vojnách o dedičstvo po vymretej španielskej vetve Habsburgovcov musel tohto trónu nakoniec vzdať v prospech francúzskych Burbonovcov.

Vzájomný vrelý vzťah medzi grófkou Fuchsovou a Máriou Teréziou pretrvával aj v dobe, keď už mladá rakúska arcivojvodkyňa nastúpila na trón. Svoju vernú spoločníčku potom povýšila na vrchnú dvornú dámu a grófka ju sprevádzala aj na cestách. Stala sa najbližšou dôverníčkou svojej panej a dalo sa na ňu vždy spoľahnúť.

Za verné služby sa grófke Fuchsovej dostalo aj posmrtnej odmeny. Na príkaz Márie Terézie ju pochovali do kapucínskej krypty – hrobky, ktorá bola miestom posledného odpočinku habsburských panovníkov a členov ich rodiny. Pre jej vernú dôverníčku to bola veľká pocta.

Mária Terézia mala len šesť rokov, keď sa spoločne so svojou sestrou Máriou Annou stretli na viedenskom dvore s Františkom Štefanom (1708 – 1765), synom lotrinského vojvodu Leopolda Jozefa.

Lotrinskí vojvodovia boli odjakživa spojencami Habsburgovcov a ich vojenské oddiely v roku 1683 pomáhali pri obliehaní Viedni poraziť Turkov.

Leopold Jozef Lotrinský vždy túžil po spojení s habsburským rodom, uskutočniť to chcel svadbou princeznej Márie Terézie a jedného zo svojich synov. Leopold Klemens Karol však zomrel na čierne kiahne (aj vojvodovi dvaja najstarší synovia už skôr podľahli rovnakej chorobe), nažive zostal už len František Štefan.

Keď vo veku pätnásť rokov dorazil do Viedne, bol to veľmi zdvorilý chlapec príjemného zovňajšku, ktorý sa čoskoro cisárovi a jeho rodine zapáčil. Bol dobrým jazdcom a sprevádzal Karola VI. na poľovačkách, ktoré sa stali obľúbenou zábavou tohto panovníka. František Štefan v duchu vtedajšej dvorskej etikety žil oddelene od oboch cisárskych dcér, a ak sa s nimi občas vídal, správal sa k nim s príkladným šarmom a galantnosťou.

František Štefan Lotrinský bol životnou láskou Márie Terézie. Po jeho smrti v roku 1765 už nikdy neodložila vdovské šaty.

Karol VI. ešte nebol rozhodnutý, či sa práve František Štefan stane manželom Márie Terézie. Cisár sa vo voľbe ženícha pre svoju staršiu dcéru nechcel unáhliť, aj keď si mladého lotrinského vojvodu veľmi obľúbil – nahrádzal mu syna, ktorého sa nedočkal.

V roku 1729 Leopold Jozef zomrel a dvadsaťročný František Štefan sa musel do Lotrinska vrátiť, aby sa tam po otcovi ujal moci. V jeho vlasti však vládli

úplne iné pomery a zvyklosti ako vo Viedni a František Štefan si na túto zmenu nemohol dlho zvyknúť. Jeho poddaní v ňom videli ponemčeného vladára, ktorý síce hovoril ich rečou, ale lotrinské zvyky a tradície príliš nedodržiaval. Zaujímavé je, že Viedňania v ňom zasa videli „francúzskeho cudzinca“, a ani oni ho nemali v obľube, takže to mal ťažké na oboch stranách.

Mária Terézia, ktorá mala len jedenásť rokov, však na šarmantného lotrinského vojvodu nemohla zabudnúť. Ako neskoršie sama priznala, bola do neho už dávno zamilovaná, a aj on v nej videl svoju budúcu nevestu. Z tejto vzájomnej náklonnosti medzi nimi neskôr skutočne vznikla hlboká láska.

Bohužiaľ, kontakt Márie Terézie s Františkom Štefanom bol po jeho odchode z Viedne nemožný, pretože španielska etiketa medzi nimi zakazovala akúkoľvek korešpondenciu. To bolo pre Františka Štefana veľmi nepríjemné obdobie a zožierali ho obavy, že sa na neho vo Viedni nezabudne.

Avšak opak bol pravdou. Cisár mu dokonca poslal list, v ktorom sa o ňom vyjadroval ako o milovanom synovi, ktorého snáď bude môcť opäť vo Viedni privítať. Nebolo pochyb o tom, že mu je Karol VI. naklonený, čo sa okrem iného prejavilo aj tým, že svoju staršiu dcéru, ktorá na svojho vyvoleného neprestávala myslieť, v jej zamilovanosti podporoval – keď Mária Terézia oslavovala trinásť rokov, daroval jej obrázok s vojvodovým portrétom. Od tejto chvíle sa na viedenskom dvore šuškalo, že cisár o ženíchovi pre princeznú už rozhodol, a rovnaké sympatie k mladému lotrinskému vojvodovi prechovávala aj cisárovná Alžbeta Kristína.

Ale v roku 1733 sa situácia skomplikovala. V Poľsku zomrel kráľ August II. Silný a na prázdny trón časť poľskej šľachty, podporovaná Francúzskom, presadila Stanislava Leszczyńského, ktorý bol svokrom francúzskeho panovníka Ľudovíta XV. Rakúsko spoločne s Ruskom proti tejto kandidatúre protestovalo, pretože obidve krajiny sa obávali, že by tým mocenský vplyv Francúzska v Európe neúmerne vzrástol.

Ako protikandidáta na poľský trón Rakúsko ponúklo saského kurfirsta Augusta Poniatowského, a keď do Poľska vtrhli spojené rakúske, ruské a saské vojská, Francúzsko Rakúsku vyhlásilo vojnu, ktorá sa natiahla na ďalšie dva roky. Stanislav Leszczyński sa nakoniec musel z Poľska stiahnuť a na trón dosadol saský kurfirst.

V roku 1735 Francúzsko ponúklo Rakúsku mier, ale kládlo si jednu zásadnú podmienku. Za to, že sa Stanislav Leszczyński vzdá nároku na poľskú korunu, Francúzsko požadovalo ako kompenzáciu odstúpenie Lotrinska, ktoré chcelo dostať pod svoj mocenský vplyv s tým, že tam vládu prevezme práve Stanislav Leszczyński. Francúzsko sa zároveň zaviazovalo, že ak Karol VI. prijme túto podmienku, francúzsky panovník Ľudovít XV. uzná pragmatickú sankciu a novelizáciu habsburského nástupníckeho poriadku bude úplne rešpektovať.

Cisár Karol VI. chcel navrhované riešenie konfliktu s Francúzskom prijať, ale teraz pred ním stála neprijemná úloha – presvedčiť Františka Štefana Lotrinského, aby sa svojho vojvodstva dobrovoľne vzdal. Na oplátku mu Karol VI. slúbil veľkovojevodstvo

toskánske, ktorého posledný a bezdetný vladár Gian Gastone Medicejský bol ťažko chorý a po jeho smrti malo Toskánsko pripadnúť Habsburgovcom.

V hre však bolo ešte niečo. Cisár Františkovi Štefanovi zároveň garantoval, že ak sa Lotrinska vzdá, môže sa konečne oženiť s Máriou Teréziou. Mala už osemnásť rokov a sama si neželala nič iné, než sa stať ženou muža, ktorého až nekriticky obdivovala a milovala.

Politické kalkulácie a sobášna diplomacia šla u Habsburgovcov vždy ruka v ruke a František Štefan nemal príliš na výber, ak nechcel riskovať roztržku s cisárom a dostať sa do nežiaducej izolácie.

Jeho matka ho síce nabádala, aby sa Lotrinska za žiadnu cenu nevzdával, pretože potom sa stane už len vazalom Habsburgovcov, ale mladý muž na jej radu nedbal a rozhodol sa vzniknutú situáciu vyriešiť tak, ako Karol VI. navrhoval.

Za tie roky, počas ktorých sa František Štefan s Máriou Teréziou nevideli, habsburská princezná vyrástla a stala sa z nej krásna žena s vysokou štíhlou postavou, bielou pleťou, oválnou a jemnou tvárou, lemovanou svetlými vlasmi. O jej osude však rozhodoval hlavne jej otec, ktorý z najrôznejších dôvodov – vrátane politických – odmietol mnoho Máriiných nápadníkov. Medzi nimi bol aj don Carlos z rodu španielskych Burbonovcov, portugalský princ Emanuel alebo synovia bavorského a saského kurfirsta.

Konečná voľba padla na Františka Štefana, pričom cisár ešte prihliadal na to, že do neho bola Mária Terézia zamilovaná.